



Transcript

Een beter mens - Veenhuizen

TRACK 1: Een ambitieus experiment

Mooi dat je er bent, hier in Veenhuizen. Vandaag gaan we tweehonderd jaar terug in de tijd. Een periode van grote uitvindingen. En van bittere armoede. Hoe die twee uitersten met elkaar verbonden waren, ontdekken we onderweg. Zie je aan het eind van de parkeerplaats dat informatiebord, bij die reuzenpuntmuts van keien? Daar gaan we naar rechts op de Haulerweg en dan linksaf de Oude Gracht op. Met het gevangenis museum aan onze rechterhand, gaan we dan op weg om te ontdekken waarom deze plaats zo bijzonder is. En waarom heel de wereld keek naar het sociale experiment dat hier plaatsvond vanaf het begin van de negentiende eeuw. Welkom, bij het verhaal van Nederland.

TRACK 2: Scheepsladingen weeskinderen

Dit dorp, Veenhuizen, heeft een bijzondere geschiedenis. Als je hier rondloopt voel je misschien ook wel dat het geen gewoon dorp is. Het werd tweehonderd jaar geleden namelijk gebouwd als een kolonie, met een speciaal doel. De invloedrijke burgers van toen dachten dat ze arme mensen konden helpen door hen opnieuw op te voeden. In de grote steden was overal armoede en leefden veel mensen in krotten. Paupers, werden ze genoemd. Hier konden ze leren om voor zichzelf te zorgen. Tenminste, dat was het plan.

Kom, dan lopen we de Oude Gracht af. Aan het eind gaan we met de bocht mee en dan linksaf de Hospitaalweg op.

Als je kijkt naar die eindeloze rij ramen aan de overkant van het water, waar denk je dan aan? Nu ziet het er misschien wat vrolijker uit dan vroeger, met al



die bomen. Tweehonderdjaar geleden stonden die er nog niet. Daar liepen de trekpaarden, die hier elke dag schepen naar toe brachten. En in die schepen zaten kinderen. Zie je hoe ze uitstappen aan de andere kant van het water? Onder begeleiding van twee mannen in uniform lopen ze naar dat langgerekte gebouw, en één voor één verdwijnen ze naar binnen.

Een jochie van een jaar of tien blijft staan. Een beginnend snorretje boven zijn lip verraadt dat hij een stuk ouder moet zijn, maar wat is hij dan klein voor zijn leeftijd!

Cornelis heet hij. Zijn kleren zijn vuil en vormeloos. Door zijn moeder gemaakt van oude aardappelzakken. Dat was toen ze nog genoeg kon zien om met naald en draad overweg te kunnen. Het lijkt een eeuwigheid geleden. Begin dit jaar stierf ze, aan een longziekte. Zijn vader heeft hij nooit gekend. Cornelis kijkt om zich heen. Niemand heeft hem uitgelegd wat hij hier komt doen. Bang, is hij, en dat zie je in zijn ogen.

Jongens als Cornelis werden hier in de eerste helft van de negentiende eeuw dagelijks met bootladingen vol afgeleverd. Weeskinderen, verschoppelingen, de kanslozen van de maatschappij. Hier zouden ze worden opgevoed tot eerbare burgers. Ze zaten met wel tweeduizend lotgenoten tegelijk in gestichten zoals dit gebouw. In totaal werden hier wel tweehonderdduizend jongens en meisjes heropgevoed, zoals dat werd genoemd.

TRACK 3: Bittere armoede

We gaan hier linksaf de Hospitaalweg op. Onderweg komen we langs een aantal plekken die de geschiedenis van Veenhuizen vertellen. Het verhaal van een onbewoonbaar moeras, dat tweehonderd jaar geleden werd veranderd in een kolonie voor weeskinderen en landlopers en bedelaars die als een plaag werden beschouwd-Om dat te begrijpen, moet je eerst iets weten over de



omstandigheden uit die tijd. In 1823, toen hier drie gestichten werden gebouwd, was meer dan de helft van de mensen werkloos. Sociale voorzieningen bestonden niet. Uitkeringen al helemaal niet. En er was ook geen regering die daar wat aan kon doen. Want Nederland, België en Luxemburg werden geregeerd door koning Willem I. En die geloofde dat armoede nou eenmaal bij het leven hoort.

En in heel Europa was nog iets anders aan de hand. Er kwamen fabrieken. Er werden spoorwegen aangelegd. En op schepen werden de zeilen vervangen door een nieuwe uitvinding: de stoommachine. Door die stoommachine veranderde alles. Mensen konden sneller reizen over veel grotere afstanden. Fabrieken konden veel meer en veel sneller produceren dan ooit. En er werden allerlei nieuwe uitvindingen gedaan, zoals elektrische verlichting en de telegraaf – om over lange afstanden te kunnen communiceren. Het was de eeuw van de industriële revolutie in Nederland.

Maar er waren maar heel weinig mensen die daarvan profiteerden. Door de industrialisatie groeiden de grote steden als kool. De arbeiders leefden in overbevolkte krottenwijken. We kunnen ons nu nog maar moeilijk voorstellen dat er toen meer dan een half miljoen kinderen in fabrieken werkten. Arbeiders werkten elke dag van de week. En als de baas het wilde, soms zelfs zonder nachtrust. Beschermende kleding hadden ze niet, terwijl ze toch moesten werken met allerlei gevaarlijke, giftige stoffen. En ze woonden in krappe kelderwoningen, met soms wel tien mensen in één kamer, waar het vocht door de vloer kroop en langs de muren naar binnen droop. Vaak stierven ze voor ze dertig waren.

TRACK 4: Het pauperziekenhuis



We komen op weg naar de Tuinen van Weldadigheid zo direct langs het hospitaal van Veenhuizen. Dat is zo bijzonder omdat nergens in Europa het gewone volk toegang had tot medische zorg, zoals een ziekenhuis. Terwijl de arbeiders juist zeer ongezond waren, door de zware omstandigheden in de fabrieken – en het leven in de krottenwijk. Hier in Veenhuizen werd daarom een ziekenhuis gebouwd waar armoedzaaiers, of paupers zoals ze toen werden genoemd, naar toe konden. Het staat hier nog altijd, rechts van de weg ietsje verscholen achter het restaurant. “Vertrouw op God”, staat er op de gevel. Het is je vast al opgevallen dat veel gebouwen hier van die grote gevelstenen hebben. De woorden en spreuken die erop staan moesten de arbeiders eraan herinneren dat ze sober en deugdzaam moesten leven. In ruil daarvoor kregen ze voorzieningen waartoe ze in de stad geen toegang hadden. Stel je voor, zo’n klein dorp als dit, met een écht, eigen ziekenhuis! Het klinkt bijna te mooi om waar te zijn. En toch werd het gebouwd. Dankzij de Maatschappij voor Weldadigheid. Bij het woord weldadigheid denk je misschien aan luxe, en overvloed. Maar in die tijd werd dat woord gebruikt voor wat wij nu liefdadigheid noemen. Dat is precies wat die maatschappij voor ogen had. Ze wilden de armste mensen uit de stad hier een kans bieden op een beter leven. Maar daar moesten die zogenaamde paupers dan wel zelf voor zorgen. De Maatschappij voor Weldadigheid had het allemaal heel precies uitgekiend. Hoe de armoedzaaiers hier verheven konden worden tot eerbare burgers. Hoe ze betere mensen van hen konden maken. Ja, maken. Want dat is waar het experiment van de koloniën om draait: de maakbare mens.

TRACK 5: De maakbare mens

Aan het einde van de weg gaan we naar rechts, om de Tuinen van Weldadigheid heen. Een stuk verderop begint dan de onverharde weg die we een tijdje volgen tot we bij een pad komen dat naar rechts gaat.



Om je heen zie je goed hoe landelijk Veenhuizen ligt. Maar de gebouwen die er staan, zien er helemaal niet zo landelijk uit. Dat komt omdat Veenhuizen op de tekentafel is ontworpen. Veenhuizen was niks anders dan drassige grond. Veengrond om precies te zijn.

Buitengebied was het, en het werd als waardeloos beschouwd. Er woonde niemand, en je kon er niks verbouwen. Vandaar dat de Maatschappij van Weldadigheid het land kon opkopen voor een appel en een ei. Maar voor de kolonie gevestigd kon worden waar we nu lopen, moest er heel veel werk verzet worden. Heb je de diepe sloten gezien die hier overal zijn? Die werden gegraven om het hoge grondwater af te kunnen voeren, door landarbeiders uit de streek. Het veen werd verkocht als turf, een belangrijke brandstof voor kachels en fabrieksovens. Maar er was veel meer geld nodig voor de plannen van de Maatschappij van Weldadigheid. Wie waren dat eigenlijk, de mensen achter die plannen? Waarom deden ze zo hun best voor de armen? Voor een belangrijk deel was het idealisme. Allemaal geloofden ze in een nieuw idee: de maakbare mens. De industrialisatie had bewezen dat de mens zijn omgeving naar zijn hand kon zetten. Paardenkracht werd vervangen door imposante stoommachines. Met elektriciteit werden wonderen verricht. Een brief hoefde niet meer te worden geschreven en verstuurd, maar kon via telegraafmachines worden doorgeseind, naar het andere eind van de wereld als het moest. En als je land kunt maken van de zee, dan kun je ook van de allerarmsten eerbare burgers maken, die op een fatsoenlijke manier voor zichzelf kunnen zorgen.

Tot dan toe was liefdadigheid het terrein van de kerk. Dat de rijke burgerij zich daar nu mee ging bemoeien, kwam doordat er iets veranderde in Europa. Het was een nieuwe tijd en het besef groeide dat armoede een bedreiging was voor de snelgroeende steden. Maar daarover – en over de oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid – vertel ik je later meer.



De Maatschappij kreeg in elk geval een flinke aanhang. De leden doneerden graag voor de goede zaak. Met het opgehaalde geld **werden** in de eerste helft van de negentiende eeuw koloniën gebouwd met kleine boerderijtjes. En de boeren die het land gingen bewerken waren de armste gezinnen uit de stad. Zo wilden ze tegelijk iets doen aan de voedselschaarste van die tijd. Want door de grond hier vruchtbaar te maken en van paupers hardwerkende boeren, sloegen ze twee vliegen in een klap.

TRACK 6: Langgestraft

We gaan zo rechtsaf en lopen dan een stukje door het bos. Als je goed kijkt zie je tussen de bomen door de gebouwen van een gevangenis die nog altijd in gebruik is. In de loop van de negentiende eeuw vertrekken de weeskinderen. De gestichten worden vanaf dat moment gebruikt om landlopers en bedelaars op te sluiten. En dat was niet vrijwillig. Landlopen, zoals zwerven of dakloosheid toen werd genoemd, was bij wet verboden. Zo veranderde Veenhuizen in een strafkolonie.

TRACK 7: Een zijsprong

We volgen dit pad verder langs de gevangenis en aan het eind lopen we even een stukje naar rechts, want op de veel oudere voorgevel van het complex staat iets heel anders dan 'gevangenis'.

TRACK 8: De oude gevel

Voor we onze route vervolgen gaan we hier eerst even naar rechts.



TRACK 9: De Rijkswerkinrichtingen

Je ziet zo dat de voorgevel van deze gevangenis veel ouder is dan de vleugel waar we net langs liepen. Dit gebouw was de werkplaats voor het zogenaamde Tweede Gesticht. In totaal werden er in Veenhuizen drie gestichten gebouwd. Het waren destijds de grootste gebouwen van Nederland: elk gesticht kon wel tweeduizend mensen huisvesten. Die moesten hier een vak leren. Daarvoor werden de “rijkswerkinrichtingen” gebouwd. Nu is het een gevangenis. Maar in de negentiende eeuw zaten hier een houtzagerij en een meubelmakerij. Daar werkten de mensen die in de steden niet langer welkom waren. Wat voor mensen dat dan waren? Dat vertel ik je als we teruglopen over de Meidoornlaan en dan rechtsaf het smalle klinkerweggetje op gaan.

TRACK 10: Het veld in

Hier gaan we naar rechts.

TRACK 11: Johannes van den Bosch

Hier gaan we naar rechts. Verderop, tussen twee weilanden in, ligt aan de rechterkant een strook bos. Daar loopt een pad naar de elektriciteitscentrale van Veenhuizen. Met zware machines werd daar de elektriciteit opgewekt voor de meubelmakerij en houtzagerij van het Tweede Gesticht waar we net waren.

De mensen die daar werkten hadden niet gesolliciteerd voor een baan als meubelmaker. Waarschijnlijk hadden de meesten zelfs nog nooit een zaag vastgehouden. Hoe kwamen ze hier dan toch terecht?

Het verhaal van de strafkoloniën, en daarmee van Veenhuizen, begon met een vooruitstrevend idee van een generaal die in Nederlands-Indië – het huidige



Indonesië – had gediend. Dat zie je terug in de planmatige bouw hier in Veenhuizen, die doet denken aan de koloniale nederzettingen die de Nederlanders overal in Indonesië uit de grond stampten. Met rechte lanen, grachten en voorzieningen zoals scholen, kerken, en werkplaatsen.

Die generaal was Johannes van den Bosch. Een idealist, die vast van plan was om alle armoede in Nederland uit te roeien. Zijn plannen sloegen aan. Voor een stuiver per week konden rijke Nederlanders lid worden van zijn Maatschappij van Weldadigheid. En maar liefst twintigduizend welgestelde landgenoten sloten zich aan bij zijn maatschappij. Het plan was even simpel als ambitieus: haal de armen uit de steden en breng ze naar het platteland, zodat ze het vak van boer kunnen leren. Op die manier zouden ze voor zichzelf leren zorgen. Maar het zou ook een belangrijke stap worden om de grote hongersnood in het land op te lossen. Door steeds meer land vruchtbaar te maken kon er immers meer voedsel worden verbouwd. Als een echte militair was hij ervan overtuigd dat hij met strenge regels en discipline fatsoenlijke burgers kon maken van die arme paupers.

Maar het zat hem niet mee. De grond was zo arm dat er scheepsladingen mest moesten worden aangevoerd. En de mensen die werden geselecteerd voor de koloniën voldeden lang niet allemaal aan de verwachtingen van Johannes van den Bosch. Sommigen waren veel te ongezond voor het werk op het land. Anderen verlieten de stad alleen met grote tegenzin. Want hoe ellendig hun leven daar ook was: het platteland had een nog veel slechtere reputatie. Wat ze in ieder geval allemaal gemeen hadden, was dat ze geen idee hadden hoe je aardappels moest kweken, planten en oogsten.

TRACK 12: Een kille rekensom

Wat we achteraf ook mogen vinden van het experiment in de strafkoloniën, in Veenhuizen pakten ze het groots aan. O, wel even opletten hier, trouwens. We gaan zo direct naar rechts, een bospaadje in tussen de weilanden. Je zou er zo voorbijlopen.

Het experiment ging al snel zoveel kosten, dat er geld bij moest. Daarom bedacht generaal Van den Bosch zijn grootste kolonie – en dat is deze hier, in Veenhuizen. In heel het land, en vooral de steden, kwamen er steeds meer weeskinderen bij. Logisch eigenlijk, want door armoede, honger en uitputting stierven de mensen jong. Heel jong. Hun kinderen waren dan nog lang niet volwassen. Laat staan dat ze voor zichzelf konden zorgen. Gemeenten en stadsbesturen zaten met hun handen in het haar. Al die weeskinderen kostten bakken met geld. En er was nauwelijks genoeg eten om ze te voeden. Van den Bosch maakte een rekensom. Hij zei: ‘Als jullie mij je weeskinderen sturen, dan leer ik ze lezen en rekenen. En werken. Dan leer ik ze een vak, en kunnen ze hier meubels maken en hout verwerken tot bouwmaterialen voor de steden. Jullie vergoeden mij dan een deel van de kosten, en de rest financiert de Maatschappij uit de verkoop van wat ze hier produceren.’”

Niet gek bedacht van die Johannes, toch??

TRACK 13: Elektriciteit uit turf

Best indrukwekkend, vind je niet? Een dorp met een eigen elektriciteitscentrale. De twee generatoren die hier staan, doen het nog steeds. Vroeger draaide de centrale op turf, dat hier natuurlijk overal voorhanden was. De generatoren die er nu in staan zijn van het begin van de vorige eeuw. Tot die tijd was er alleen



verlichting van kaarsen en olielampen. Deze centrale was dus een grote vooruitgang, want dankzij het elektrisch licht kon er langer worden doorgewerkt. Maar onze tocht gaat verder. Of nou ja, eigenlijk moeten we eerst een stukje terug, zoals we gekomen zijn. En let dan ook even op als je langs het water loopt. Met een beetje fantasie kun je daar nog het moerasland in zien dat hier vroeger was, voor de koloniën werden ontgonnen. Aan het eind van het pad vervolgen we onze weg naar rechts.

TRACK 14: Wind tegen

Hier gaan we naar rechts.

TRACK 15: Nog net zo arm en zwak

Veel van de paupers die van Veenhuizen een succes moesten maken, leefden in de stad van etensresten, die ze vonden tussen het huisvuil van de rijkere burgers. Ze waren verzwakt en konden het zware werk niet aan. De meesten werden nooit de eerbare burgers waar de Maatschappij van Weldadigheid op had gehoopt. Nee, ze stierven hier, even arm en zwak als ze waren gekomen. Ze kostten daardoor meer dan ze opbrachten met hun werk en ten slotte ging de Maatschappij van Weldadigheid failliet. Maar het probleem van de landlopers en bedelaars blijft bestaan. Nederland is op dat moment pas net een paar jaar een democratie. De nieuwe regering neemt het project over. Bedelaars en zwervers zijn vanaf dat moment niet meer welkom. Veenhuizen wordt een strafkolonie.

TRACK 16: Langs het veld

Aan het einde van het pad, bij het sportveld, gaan we naar links, de Pastoor Smitlaan op.



TRACK 17: Van nature goed

Rond het begin van de vorige eeuw was Veenhuizen compleet zelfvoorzienend. Dat wil zeggen: ze verbouwden hun eigen voedsel, hadden een eigen ziekenhuis, een eigen elektriciteitscentrale en natuurlijk een kerk. Die werd al snel na de vestiging van de kolonie gebouwd op de plek waar we nu naartoe gaan. Aan het eind van de weg gaan we rechtsaf, naar de kerk die je al van veraf ziet liggen. Tegenover die kerk is een paadje dat het bos in gaat. Daar staat de eerste kerk van Veenhuizen.

Kerken hadden tot die tijd het monopolie op de zorg voor de verschoppelingen van de samenleving. De Maatschappij van Weldadigheid vond godsdienst wel van belang voor de morele opvoeding, maar – en dat was nieuw – het geloof in de maakbaarheid van de mens stond voorop. Van den Bosch en zijn Maatschappij geloofden dat de mens van nature goed was. Dat ieder mens daarom ook een goede burger kan zijn, als hij maar de juiste opvoeding krijgt. En in welke god je dan gelooft, dat maakt-niet zoveel uit.

Veel belangrijker was voor hen een goede opleiding. Al vanaf het begin, in de negentiende eeuw, moesten de bewoners van de kolonie verplicht naar school. Daarmee was Johannes van den Bosch zijn tijd ver vooruit, want in de rest van Nederland zou het nog ruim tachtig jaar duren voordat de leerplicht werd ingevoerd.

Aan het eind van het pad vervolgen we onze weg naar rechts.

TRACK 18: Het pad naar de kerk

Tegenover de kerk gaan we naar rechts, het bos in.



TRACK 19: De notabelen voorop

De kerk die daar staat is veel ouder. Hij staat hier al tweehonderd jaar en is dus net zo oud als de kolonie zelf. Hier gingen de allerarmsten van het land elke zondag naartoe. Zie je ze lopen, voor en achter je? Voorin de kerk zaten de notabelen. De schoolmeester. De opzichter. De directeur. Daarachter de landlopers, de sloebbers en de bedelaars. Er worden ook nu nog altijd diensten gehouden. Voor de mensen uit het dorp. En voor de veroordeelden uit de gevangenis waar we langs zijn gekomen. Soms is het net alsof er niets verandert, in tweehonderd jaar.

Aan de andere kant van het koepelkerkje zie je een gebouw. Daar lopen we langs. Het Verenigingsgebouw dat je passeert dateert van veel later, uit 1922. Het is destijds opgericht ter vertier van de ambtenaren die hier woonden. Maar wij lopen verder de oprijlaan af en gaan rechtsaf de hoofdweg op. Pas wel op voor de fietsers!

TRACK 20: Paleis voor de directeur

Aan deze weg staat een gebouw dat je misschien bekend voorkomt. Het is de woning van de directeur van de strafkolonie Veenhuizen. Dikke kans dat je het voor het eerst ziet, en toch... Het is gebouwd in precies dezelfde stijl als Paleis Soestdijk. Tikje kleiner en geen zuilengalerij, maar de verhoudingen, de kleuren en de luiken zijn precies als die van het paleis van de laatste koningin die er woonde: Juliana. Aan het huis zie je al dat hier de belangrijkste man van het dorp woonde. En er staat een rode beuk in de tuin. Dat konden alleen de rijken zich destijds veroorloven. Kom, dan lopen we snel door.



Rechtsaf ga je de inrit op. Dat lijkt vreemd, maar het mag. Aan je rechterhand zie je dan een gebouwtje, maar links moeten we zijn. Je mag best even spieken op je telefoon als je twijfelt, het is even een kruip door sluip door. Volg mij maar.

TRACK 21: Een frisse wind 0'39

Het is even opletten hier. We houden links aan, langs de tuinen. Iets verderop zie je dan de ingang van een bospad. Dat moeten we hebben. Bij de wegwijzer volgen we het bord dat wijst naar 'Maallust'.

Onderweg komen we langs een opvallend gebouw. Het bijzondere eraan is dat het op gewelven is gebouwd. Kijk maar eens. Het is een droogschuur voor graan. Die staat als het ware op poten, zodat de wind eronderdoor kan waaien. Dan droogt het graan sneller en gelijkmatiger. Goed bedacht, vind je niet?

TRACK 22: Een pint voor de burger 0'35

Bij een zelfvoorzienende kolonie hoort natuurlijk ook een brouwerij, zou je denken. Maar hier werd alleen graan gedroogd en gemalen; de brouwerij is van onze eeuw. Alcohol was hier vroeger streng, heel streng verboden. De Maatschappij van Weldadigheid beschouwde alcohol in het algemeen – en jenever in het bijzonder – als de belangrijkste reden waarom de armoede zo moeilijk te bestrijden was.

We steken het complex over, langs de kaaswinkel met de gevelstenen.

Daarachter nemen we het bospad naar de Generaal Van den Boschweg.



TRACK 23: Straalbezopen en platzak 1'20

Nog even over die brouwerij. Drankmisbruik is van alle tijden. Maar in de negentiende eeuw was het een sociale ramp. Vooral jenever maakte vele slachtoffers. Het was goedkoop en voor wie even zijn zorgen wilde vergeten deed het precies wat het moest doen. Je kunt je voorstellen dat het niet zo rooskleurig was, als je dagelijks leven zich afspeelt in een donkere fabriekshal vol ongezonde dampen en een kelderwoning waar altijd een laagje water staat van vijf centimeter diep. Zo'n leven is niet lang vol te houden. Maar als je er eenmaal inzat, was er geen ontsnappen meer aan. Vooral de mannen zochten naar zo'n moment van ontsnapping in de drank. En de werkgevers maakten daar handig gebruik van. Vaak betaalden ze het weekloon van de arbeiders uit in een kroeg waarvan ze direct of indirect ook eigenaar waren. De eerste centen werden dan al snel uitgegeven aan een jenevertje. En nog een. Vaak was het hele weekloon al op voor ze 's nachts stomdronken hun weg naar huis probeerden te vinden. En hoe leg je dan de volgende dag uit aan je vrouw dat er weer een week geen geld is voor eten, of de huur?

TRACK 24: Geveltjeswijsheden 3'00

Bij het sluisje gaan we rechtsaf de Generaal Van den Boschweg op. In het begin zei ik dat ik nog wat zou vertellen over die opvallende gevelstenen met woorden en spreuken. Daarvan kom je op deze weg ook nog een paar mooie voorbeelden tegen. Ze waren bedoeld om de bewoners van de kolonie elke dag weer te herinneren aan waarom ze hier zaten. Heropvoeding, dat was het doel. Elke gevelsteen zegt dus eigenlijk iets over wat de Maatschappij van Weldadigheid als goede eigenschappen beschouwde.



'Arbeid is Zegen'. Zag je 'm staan daar aan het begin van de weg? Op nummer 6, rechts van je? Leuk om te weten is dat veel gevelspreuken ook betrekking hadden op de persoon die in dat huis woonde.

'Kennis is Macht' op nummer 8 daar woonde de schoolmeester, dat was zijn lijfspreuk. Als je doorloopt kom je er nog meer tegen.

Kun je raden wie er woonde in het huisje met de spreuk 'Flink en Vlug'?

Wij vinden dit soort spreuken misschien ouderwets. Destijds waren het dé uitgangspunten voor een goede opvoeding. Kwaliteiten die elk fatsoenlijk mens moest bezitten. Johannes van den Bosch was daar in elk geval diep van overtuigd.

Mensen zoals hij vinden we tegenwoordig moeilijk te plaatsen. Het was een man met vooruitstrevende idealen, maar ook iemand van zijn tijd. Aan de ene kant was hij wat we noemen een verlicht denker. Iemand die niet geloofde in het lot, en de noodzaak van armoede. Dat elk mens diep van binnen goed was en alleen maar op zoek naar een beetje geluk in het leven.

Aan de andere kant dacht Van den Bosch dat hij wel kon bepalen wat goed was voor anderen. Dat hij met zijn gestichten en heropvoeding betere mensen kon maken. Of beter gezegd: mensen zoals hij ze goed vond.

De gegoede burgerij zal zeker blij geweest zijn met de koloniën. Armen waren lastig en duur voor de maatschappij. Maar van het uitgangspunt – betere mensen maken van bedelaars en landlopers – kwam weinig terecht. De koloniën kwamen in handen van de overheid en werden gebruikt als gevangenissen waar diezelfde armoedzaaiers achter slot en grendel dwangarbeid moesten verrichten. Pas in de vorige eeuw begon – mede dankzij de mislukking van de koloniën – onze kijk op armoede te veranderen. Er kwamen vakbonden, en politieke partijen die opkwamen voor de allermaksten in de samenleving. En de vrouwen



begonnen zich te roeren. Want waarom mochten zij eigenlijk niet stemmen?

Maar dat is alweer een ander tijdperk.

O, dat zou ik bijna vergeten. Je hebt nog een antwoord van me tegoed. 'Flink en Vlug'. Die gevelsteen, dat was natuurlijk de lijfspreuk van de gymnastiekleraar.

TRACK 25: Blijf op het rechte pad!

We zijn weer bijna terug bij het begin. Naar links ga je terug naar de parkeerplaats. Rechtdoor zie je de hoofdpoort van het Gevangenis­museum. Want over deze periode uit onze geschiedenis kun je nooit genoeg weten. Maar dat geldt eigenlijk voor onze hele geschiedenis.

Zoals die van de eerste bewoners van ons land. Dat waren jagers-verzamelaars, en daar hebben we ook een podwalk voor gemaakt. Helemaal niet zo ver hier vandaan, in Anloo. Wie weet zie ik je daar een volgende keer! Voor nu: goede reis naar huis. En blijf op het rechte pad. Want een gedwongen bezoek aan Veenhuizen, dat wil je niet, ook niet in onze tijd.